

ANTTI SAARTENOJA, TIMO SUUTARI & AAPO JUMPPANEN
Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Maaseutukulttuurin kehityssuuntia kilpailuvaltion ohjelmateksteissä

TIIVISTELMÄ

Pohdimme artikkelissa maaseutukulttuurin merkitysten ja niitä ilmentävien ohjelmatekstien retoriikan muuttumista suomalaisen yhteiskuntakehityksen käänneessä hyvinvointivaltiopuhunnasta kohti kilpailuvaltiopuhuntaa. 1980-luvulta alkaneessa muutoksessa poliittinen retoriikka ja käytännöt ovat irrottaneet talouden poliittisesta säätelystä ja tärkeimmäksi tavoitteeksi on nostettu Suomen kansainvälisen kilpailukyvyyn ja houkuttelevuuden vahvistaminen. Kilpailukyvyyn retoriikka ohjaa tällä hetkellä yhteiskunnan kehitystä sen kaikilla sektoreilla, mikä heijastuu myös kulttuuritoimintojen kehittämiseen. Kulttuurin aikaisempi tehtävä kansallisen yhtenäisyyden tukijana tai osana hyvinvointiyhteiskunnan alueellisesti kattavaa palvelurakennetta on samalla muuttunut. Julkisella sektorilla kehitys on näyttäytynyt toimintojen ja palvelujen avaamisena kilpailulle ja toisaalta kilpailukykyretoriikan käyttämisenä julkisten hyvinvointipalvelujen kehittämisen tai karsimisen perusteluna. Arvioimme tätä taustaa vasten maaseutukulttuurin kehityssuuntia kahden kehittämiss poliittisen asiakirjan kautta ja tarkastelemme rooliamme yliopistollisena toimijana näiden kehittämissasiakirjojen syntyprosesseissa.

Kilpailukykykypuhunta on muuttanut kulttuurin arvostusta ja hyötyarvojen painotuksia. Kulttuuri ja taiteet on nostettu luovan talouden ja innovatiivisuuden perusedellytyksiksi, joiden avulla voidaan lisätä Suomen kansainvälistä kiinnostavuutta ja talouden kilpailukykyä. Kilpailukykyretoriikan tuottama uudenlainen kulttuurin arvostus on nostanut esiin uusia kulttuuripolitiikan painotuksia samalla kun se on jättänyt varjoonsa joitakin aikaisemmin keskeisinä pidettyjä tavoitteita, kuten pyrkimyksen kehittää kansalaisten henkisiä kykyjä ja sitouttaa heidät kansalliseen kulttuuriin ja taiteeseen (Kangas 2002a). Nykyään kärjistetyksi ilmaisten arvokkainta on kulttuuri, joka tuottaa suurimmat taloudelliset vaikutukset.

Kilpailun korostuminen on muuttanut myös suhtautumista julkisiin kulttuuripalveluihin, jotka on kytketty yhä vahvemmin osaksi alueiden kehittämispolitiikkaa. Kulttuuripalveluille on annettu alueiden ja paikkojen vetovoiman ja kilpailukyvyyn edistämiseen sekä työvoiman uusintamiseen liittyviä tehtäviä. Hyvinvointivaltion vahvistamisesta kulttuuripalvelujen avulla on siirrytty kohti alueiden kilpailukykyä vahvistavaa toimintalogiikkaa. Maaseutukulttuuri ei ole tästä kehityksestä irrallaan, vaan myös sen merkitysulottuvuuksissa on havaittavissa piirteitä, jotka ovat tulkittavissa osaksi kulttuurin ja talouden entistä

läheisempää suhdetta (esim. Kainulainen 2005; Kainulainen ym. 2008; Ilmonen 2009). Maaseutukulttuurin kehityksen kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat, mihin suuntaan ja millä vauhdilla uusliberalistisen kilpailuvaltion rakentamisprosessi etenee sekä minkälaisia maantieteellisiä ja sosioekonomisia rakenteita ja kulttuurisia arvojärjestelmiä tämä prosessi tuottaa.

Arvioimme maaseutukulttuurin kehityssuuntia kahden kehittämisspoliittisen asiakirjan Etelä-Pohjanmaan liiton julkaiseman Etelä-Pohjanmaan kulttuuristrategian ja Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaiseman Maaseudun kulttuuriohjelman avulla¹. Olemme osallistuneet tiiviisti molempien valmisteluun ja siten olleet osaltamme tuottamassa uutta kulttuuripoliittista puhuntaa. Artikkelit sisältää siten myös itsereflektiivistä pohdintaa tutkimuksen ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden välisestä suhteesta.

Kohti kilpailuvaltion toimintalogiikkaa

Suomi on perinteisesti käsitetty niin kutsutun pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin mukaiseksi valtioksi, jossa hyvinvoinnin sosiaalinen ja alueellinen tasaaminen muodostui 1960-luvulta aina 1980-luvulle asti keskeiseksi yhteiskuntapolitiikan lähtökohdaksi ja tavoitteeksi (Moisio & Vasanen 2008: 21). Tähän liittyi Suomessa, kuten muissakin länsimaissa, harjoitettu keynesiläiseen makrotalousteoriaan perustuva talouspolitiikka, jonka keskeisenä huolenaiheena ja tavoitteena oli täystyöllisyyden turvaavan riittävän kokonaiskysynnän ylläpito. Käytännön politiikkaa luonnehti tiukka talouden säättely ja pitkälle viety julkisen vallan puuttuminen markkinoiden toimintaan (Kiander 2001: 9).

Valtiojohtoinen keynesiläinen talouspolitiikka alkoi kuitenkin kohdata kasvavaa kritiikkiä talouden globalisaation myötä. Lopulta 1990-luvun syvä talouslama avasi portit talouspolitiikan jyrkemälle suunnanmuutokselle kohti uusliberalistista monetarismia, joka pohjautuu Milton Friedmanin (1912–2006) ajatuksille. Poliitikassa monetarismi

¹ Kulttuurisesti kilpailukykyinen ja hyvinvoiva Etelä-Pohjanmaa – Kulttuuristrategia vuosille 2010–2013 -päivitys; Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu – Maaseudun kulttuuriohjelma 2010–2014.

on tarkoittanut siirtymistä valtion säätelystä markkinalähtöisyyteen ja uskoon vapaiden markkinoiden hakeutumisesta luonnostaan tasapainotilaan. Yleisesti voidaan sanoa, että yhteiskunnan vallitsevissa käytännöissä, toimintatavoissa ja tulkintakehyksissä on viimeisten vuosikymmenten aikana tapahtunut muutos, joka on tulkittavissa siirtymäksi keynesiläisestä ohjailutaloudesta friedmanilaiseen kilpailutalouteen. Muita keskeisiä kilpailutalouden arkkitehtejä ovat olleet Michael Porter ajatuksella valtioiden kilpailukyvyistä sekä Joseph Scumpeter näkemyksellä kilpailukyyn pohjautumisesta innovaatioihin, mihin liittyvät myös Richard Floridan käsitykset luovan luokan merkityksestä talouskasvulle. Neljäntenä auktoriteettina voidaan nostaa esiin Manuel Castellsin käsitykset hierarkkisten valtorakenteiden korvautumisesta verkostoilla. (Friedman 1968; Kantola 2002: 295; Moisio 2007; Patomäki 2007.)

Edellä mainitut näkemykset ovat langenneet hedelmälliseen maaperään myös Suomessa. Valtio on viime vuosikymmeninä muuttanut toimintaansa suuntaamalla suunnitteluun ja normiohjaukseen perustuvaa keskusjohtoista järjestelmää kohti ennakoivaa ajattelua ja yleisiä toimintaedellytyksiä luovaa politiikkaa. Perinteistä hyvinvointivaltion mallia, jossa julkisen sektorin rooli on keskeinen, on sopeutettu ja muutettu globalisaatiokehityksen myötä (Työministeriö 1999). Poliitiikkaa on yhä enemmän suunnattu kansantalouden toimintakyvyn optimointiin globaalissa ympäristössä. Hyvinvointivaltion malli onkin saanut vähitellen väistyä ja tilalle on tullut uudenlainen valtiokäsitys, jota on viime aikoina alettu nimittää entistä useammin kilpailuvaltioksi (Moisio & Vasanen 2008; vrt. Heiskala 2006). Kilpailuvaltiota ei siis ole rakennettu ainoastaan yksityisen sektorin varaan, vaan se on pyritty viemään voimallisesti sisään myös julkiin hallintoon ja palvelutuotantoon.

Kilpailuvaltion keskeinen poliittinen agenda on globaalin kilpailukyyn ylläpitäminen tai vahvistaminen, jonka saavuttamiseksi on esitetty erilaisia poliittisia toimenpiteitä ja ohjelmia. Kilpailuvaltion kehitys näyttäisi kietoutuvan taloudellisen kasvun tuottamisen ja alueellisen itsemääräämisoikeuden säilyttämisen prosessiin, jossa oleellista on valtiokäsitteen jatkuva muutos. Vaikka kilpailuvaltion

kehitys on jatkunut pitkään, se on monilta osin vielä meneillään eivätkä muutoksen vaikutukset ole kaikilta osin nähtävissä. Lisäksi on todettava, että vaikka kilpailuvaltion toiminta näyttäisi olevan ylikansallisten markkinavoimien säätelemää, niin pohjimmiltaan ”kansallisen kilpailukyyn projekti” on edelleen keskeinen toiminnan määrittäjä. (Moisio 2007: 230, 232–234; vrt. Kettunen 2002; Alasuutari 2004; Kantola 2006.)

Globaalin kilpailukyyn vaatimus on ulotettu talouden ja julkisen sektorin lisäksi myös maan aluerakenteen, kaupunkien ja maaseudun sekä niiden muodostaman kokonaisuuden kehittämisen tavoitteisiin. Vaikka taloudellinen toiminta on merkittävin Suomen aluerakennetta muokkaava voima, aluerakenteen uudistuminen on hyvin hidas ja kerroksellinen prosessi. Siten aluerakenteessa on nähtävissä piirteitä niin hajautuneesta maatalousyhteiskunnasta, teollisuuden ympärille rakentuneista työpaikkakeskuksista kuin palvelujen luomasta keskushierarkiasta (Ympäristöministeriö 2006:11). Siirtymä kohti kilpailuvaltiota tuottaa myös uudenlaista aluerakennetta, joka näyttäisi olevan vahvasti kaupunkikeskeinen.

Moision ja Vasasen (2008) mukaan Suomen alueellinen kehitys kilpailuvaltiossa näyttäisikin olevan tietynlaisella vedenjakajalla, jossa on valittavissa kaksi vaihtoehtoista uraa: kulkeminen kohti niin kutsutun hajautetun kilpailuvaltion vahvistamista tai kohti metropolivaltiota. Hajautettu kilpailuvaltio rakentuisi maan eri osiin luoduista vaihtoista kaupunkiseuduista, joilla uskotaan olevan mahdollisuuksia kilpailla kansainvälisillä osaamismarkkinoilla. Taustalla on ajatus alueiden sisäsyntyisten ominaisuuksien kautta löydettävien vahvuuksien omaehtoisesta kehittämisestä ja hyödyntämisestä kilpailussa. Termi metropolivaltio puolestaan edustaa puhdasta kilpailuvaltioajattelua, jossa kehityksen alueellisen ja sosiaalisen tasoittamisen tavoitteet olisivat toissijaisia suhteessa valtion kokonaiskilpailukyyn kasvattamisen tavoitteeseen. Tällöin Suomeen luotaisiin yksinapainen metropolialue, josta haarautuisi sen ulkopuolelle joitakin suurkehityskäytäviä. Maaseutu saa tässä näkyvässä jonkinlaisen resurssiperiferian roolin.

Keskittämisen etuja painottavien näkemysten mukaan kilpailu globaalissa toimintaympäristössä

edellyttää keskittynyttä aluerakennetta, sillä uuden talouden verkostot koostuvat kaupunkien muodostamista solmukohdista. Osaamisperusteisessa kasvussa alueiden tulee tarjota luovuutta tukevia elinympäristöjä osaajille, joita yritykset seuraavat. Kasvun moottoreina toimivat etenkin suurimmat kaupunkiseudut. Vahvin peruste tälle on osaamisen keskittyminen kaupunkiseuduille: kaupunkikoon kasvaessa erikoistumisen sekä mittakaavaetujen ja resurssien yhteiskäytön edellytykset paranevat. Viime vuosina muuttoliike on kuitenkin kohdistunut entistä tasaisemmin maakuntien keskuksiin, mikä osoittaa kehityksessä olevan edelleen myös hajakeskittäviä voimia. (Ympäristöministeriö 2006: 12.)

Nykyisellään Suomi on kansainvälisesti vertailtuna harvaan asuttu pikkukaupunkien ja laajan maaseudun maa, jossa ei ole ainuttakaan merkittävää metropolia (Hyyryläinen 2008). Aluerakenteen muutosta koskevaa keskustelua luonnehtii kokoavasti siirtymä maaseutuvetoisesta hajautetun hyvinvointivaltion rakentamisesta kaupunkiseutujen merkitystä painottavaan hajautettuun kilpailuvaltioon ja edelleen kohti niin sanottua metropolivaltiokehitystä. Esimerkkinä aluepolitiikan keskittymisestä voidaan mainita osaamiskeskusohjelma ja strategisten huippuosaamisen keskittymien (SHOK) luominen. Osaamiskeskusohjelmaa on toteutettu 1990-luvun lopulta lähtien hajakeskittyneen mallin mukaisesti yli kahdellakymmenellä paikkakunnalla. Vuonna 2008 käynnistetyn SHOK-ohjelman mukaisia keskittymiä on puolestaan kuusi, joista viisi sijaitsee pääkaupunkiseudulla ja yksi Tampereella. Eri painotusten välinen jänniteisyys tiivistyykin hyvinvointivaltiollisen aluepolitiikan hajautuneen ja kilpailuvaltion sekä etenkin niin sanotun metropolivaltion keskittäviä voimia korostavien näkökulmien välille. (Rosenqvist 2004; Moisio 2009.)

Maaseutukulttuurin merkitys kilpailuvaltion kehittämisessä

Kulttuuripolitiikan viimeaikaisin käänne kytkeytyy edellä kuvattuun laajempaan muutokseen, jossa Suomea on viety hyvinvointivaltiomallista kohti kilpailuvaltiota. Taloudellisen arvon ja kilpailukyyn

näkökulmasta välineellistävää kulttuuripolitiikkaa on toteutettu Suomessa ja Euroopassa jo pitkään. Kulttuurisektorin ja taiteen talousvaikutuksiin kohdistunut yhteiskunnallinen, poliittinen ja tieteellinen intressi alkoi kasvaa 1980-luvulta lähtien lähes yhtäaikaisesti yhteiskunnan yleisen markkinaehtoistumisen myötä. Viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana tapahtunut kulttuurin ja talouden yhteenkietoutuminen heijastaa yhteiskunnan murrosta, jossa esimerkiksi taantuvan teollisuustuotannon tilalle on noussut erilaisia jälkietolliseen palveluyhteiskuntaan tyypillisesti liitettyjä toimintoja. Murroksessa kulttuurin merkitys on kääntynyt talouselämän tukemasta toiminnasta yhteiskunnan taloudellista kehitystä edistäväksi toiminnaksi. (Kainulainen 2005: 32–33; Radcliffe & Laurie 2006: 231.)

Patomäen (2007:66) mukaan kilpailukykypuheessa on 1980-luvulta lähtien korostunut Suomen houkuttelevuuden lisääminen niiden ylikansallisten toimijoiden silmissä, jotka ohjaavat pääomavirtoja, investointeja ja tuotannon sekä työpaikkojen sijaintia. Tämä kaiken yli menevä, vaikkakin epämääräinen ja vaikeasti määriteltävä, kansainvälisen kilpailukyvyyn retoriikka ohjaa tällä hetkellä yhteiskunnan kehitystä sen kaikilla sektoreilla, mikä heijastuu myös kulttuuritoimintojen kehittämiseen. Retoriikka korostaa kulttuurin merkitystä erityisesti luovuutta ja innovaatioita eteenpäin vievänä muutosvoimana. Kulttuurin merkitysulottuvuuksien muutoksiin on vaikuttanut talouden globalisaation ja informaatioteknologian yhteenkietoutunut ja toisiaan vahvistava kehitysprosessi, joka on lisännyt ihmisten maailmanlaajuisista vuorovaikutusta ja keskinäistä riippuvuutta. Kulttuurin aikaisempi tehtävä kansallisen yhtenäisyyden tukijana tai osana hyvinvointivaltion alueellisesti kattavaa palvelurakennetta on samalla muuttunut. Kulttuuri on tullut yhtäältä osaksi aluekehitystä ja toisaalta osaksi kansainvälisen kilpailukyvyyn ja talouden vahvistamista. (vrt. Etelä-Pohjanmaan liitto 2010: 9.)

Myös kulttuuripoliittisissa painotuksissa on tapahtunut muutos hyvinvointivaltiollisista, tasa-arvoa korostavista puhetoista kohti diskursseja, joissa kulttuurilta odotetaan erityisesti mitattavia hyötyarvoja. Kulttuurin ja talouden entistä tiiviim-

pää yhteenkietoutumista voidaan kuvata käsitteillä elämystalous tai luova talous (esim. Kainulainen 2010). Käsitteet painottavat niitä kulttuurin piirteitä, joiden oletetaan tuottavan suurinta taloudellista lisäarvoa. Kulttuuritoiminnan ja taloudellisten mekanismien erottamattomuudesta johtuen kulttuurialan kehittämistoimintaa ovat viime aikoina hallinneet imagoja, työllisyyttä ja yrittäjyyttä korostavat markkinadiskurssit. Yhä useammin kulttuurialan kehittämishanketoimintaa ja vaikutuksia on myös maaseutupoliittisissa keskusteluissa perusteltu alueiden kilpailukyvyyn näkökulmasta. Kiteytetysti ilmaistuna aluekehittämisen ja kulttuuripolitiikan puhetaut ovat toimijat ovat yhä tiiviimmin kietoutuneet toisiinsa. (Suomen kulttuuripolitiikka 1996; Lutinen 1997; Ilmonen 1998; Ahponen 1999; Kangas 2002b; Ilmonen 2009: 44.) Merkillepantavaa kulttuurin kannalta on, että sen arvo osaamiseen ja innovaatioihin perustuvassa kehittämisspolitiikassa on tunnistettu.

Tarkasteltaessa kulttuurin käsitettä maaseudun kehittämistoimintaa ohjaavissa viimeaikaisissa ohjelma-asiakirjoissa huomataan, että kulttuuria on käsitelty niissä monipuolisesti. Esimerkiksi Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa vuosille 2005–2008 kulttuurin kehittämistä on käsitelty varsin laajasti, painottuen kuitenkin edelleen hyvinvointivaltiolliseen kulttuuripolitiikkaan. Lisäksi kulttuuriyrittäjyyden kehittäminen on nostettu vahvasti esiin. Hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan henki on niin ikään vahva Maaseutupoliittisessa erityisohjelmassa vuosille 2007–2010. Ohjelmassa on tuotu selkeästi esiin myös luovan talouden ajattelua. Erityisohjelma heijasteleekin kansallisen luovuusstrategiatyön sekä luovien alojen yrittäjyyden strategian linjauksia. Manner-Suomen maaseudun kehittämissohjelmassa vuosille 2007–2013 kulttuuri nähdään pääosin kulttuuriperinnön, kulttuuriympäristön ja kulttuurimaisen vaalimisena. Muilta osin ohjelmateksti korostaa kulttuuritoimintojen yhteisöllistä roolia. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2009–2013 nostaa niin ikään kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön esille keskeisenä kehittämisskohteena. Ohjelma-asiakirja tunnistaa jo elinkeinoistuneen kulttuurin osana hyvinvointi- ja matkailupalveluita sekä omana luovana toimialanaan,

mutta myös kulttuurin merkityksen laajemmin osaamisrakenteiden ja innovaatioympäristöjen kehittämisessä. (Maaseutupoliittinen erityisohjelma... 2007; Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007; Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmä 2004; 2009; 2010.)

Euroopan komission (2007: 57) politiikassa maaseutukulttuurin merkitys tunnustetaan yhtäläillä. Komissio näkee maaseudun kulttuuri-identiteetin, paikallisten perinteiden ja historiallisen perinnön tukevan maaseudun kehitystä. Samalla kuitenkin korostetaan voimakkaasti sitä, että maaseutukulttuurin tärkein arvo on sen kaupallisissa mahdollisuuksissa ja kyvyssä hyödyntää näitä mahdollisuuksia.

Kilpailuvaltion heijastuminen maaseudun kulttuuripoliittikkaan

Tarkastelemme seuraavaksi sitä, miten edellä kuvattu kilpailuvaltion kehityskulku on heijastunut maaseudun kulttuuripoliittikkaan. Tarkastelun kohteena on kulttuuripoliittinen ohjelmatyö, josta olemme valinneet erityisen tarkastelun kohteeksi kaksi ohjelma-asiakirjaa. Kansallista tasoa edustaa Maaseudun kulttuuriohjelma vuosille 2010–2014 ja alueellista tasoa Etelä-Pohjanmaan kulttuuristrategia vuosille 2010–2013. Nämä kaksi ohjelma-asiakirjaa on valittu tarkastelujen kohteeksi sen vuoksi, että ne heijastavat tuoretta maaseudun kulttuuripoliittista keskustelua, minkä lisäksi ne ovat konkreettisia esimerkkejä kulttuurin, talouden, hallinnon ja tutkimuksen puhetaiposten sulautumisesta yhtenäiseksi strategiakieleksi kulttuuripoliittisissa suunnitteludokumenteissa (vrt. Ilmonen 2009: 44). Erityisenä perusteluna kyseisten ohjelma-asiakirjojen valinnalle on se, että artikkelin kirjoittajat ovat olleet osallisena näiden ohjelmien syntyprosesseissa. Tämän vuoksi pohdimme artikkelin loppupuolella myös omaa rooliamme yliopistollisena toimijana kulttuuripoliittisessa ohjelmatyössä (vrt. Kainulainen ym. 2008).

Tarkastelun kohteena oleville ohjelma-asiakirjoille, kuten lukuisille muillekin kehittämisasiakirjoille, on yhteistä kulttuurin käsitteen laaja-alaisuus. Emme kuitenkaan arvioi tässä artikkelissa ohjelmadokumenttien tapaa käsitteellistää maa-

seutua tai kulttuuria sinänsä. Tavoitteenamme on pikemminkin tarkastella sitä, miten kulttuuria on ohjelmissa nivottu kilpailukykypuhuntaan. Tunnistamme toki sen, että kehittämispolitiikan lähdekäsitteiden kuten kulttuurin tai maaseudun sekä kehittämispolitiikan paradigmojen välinen suhde on vuorovaikutteinen ja dynaaminen prosessi. Emme siis näe maaseutua tai (maaseutu)kulttuuria selkeästi rajattavissa olevana tai pysyvänä kokonaisuutena, vaan käsitteiden tulkinnat elävät ja saavat erilaisia merkityssisältöjä kehittämispuhuntojen muuttuessa. Tämä toteamus on samalla myös analyysimme lähtökohta. Asetelmaa ja määrittelyn haasteellisuutta kuvaa erinomaisesti esimerkiksi Maaseudun kulttuuriohjelman hybridinen luonne: perinteisen ohjelma-asiakirjan rakenteesta poiketen sen liitteenä on varsinaisen ohjelmatekstin jälkeen tieteellisen kirjoittamisen konvention mukaisia artikkeleita, jotka avaavat maaseudun, kulttuurin ja alueiden kehittämisen käsitteellisiä yhteyksiä. (Ks. Kainulainen 2010; Siivonen 2010; Soini 2010; Takamaa 2010.)

Lähestymme artikkelin teemaa ja analysoitavia ohjelmatekstejä arvioimalla niiden sisältöjä ja kehittämispoliittista diskurssia sekä ohjelmatekstien retorista luonnetta. Rhoderick P. Hartin (1997: 2–3) mukaan retoriikassa on pohjimmiltaan kyse siitä, kuinka kieltä käytetään tukemaan valittuja näkemyksiä tilanteessa, jossa on useampia poliittisen valinnan mahdollisuuksia. Toisin sanoen kyse on siitä, minkälaisin argumentaation keinoin teksteissä rajataan toiminnan mahdollisuuksia siten, että esitetyt kehittämisajatukset ja niiden kehyskerromukset näyttäytyvät valitsemisen arvoisina, luonnollisina tai suorastaan ainoina mahdollisina.

Poliittisen retoriikan näkökulmasta ohjelmatekstit muodostavat mielenkiintoisen aineiston, sillä ne ilmentävät hyvin retoriikan kolmea perusominaisuutta. Hartin mukaan retoriikan käyttäminen edellyttää aina sen määrittelyä, mikä on hyvää, toisekseen retoriikka on aina suunnattu tietyille yleisölle ja kolmanneksi se sisältää selkeitä toimitasuosituksia (policy recommendations) (Hart 1997: 11–12). Kaikki edellä mainitut kolme elementtiä ovat näkyvissä molemmissa kohteena olevissa asiakirjoissa. Tekstit on kirjoitettu ”yhteisen hyvän” nimissä ja ne sisältävät runsaasti selkeitä ja

yksiselitteisiä toimitusasuoksia suunnattuna kulttuuritoimijoille. Strategiaprosessien aikana ilmenneet soraäänät ja ristiriitaisuudet on mainittu teksteissä ohimennen, mutta niiden ratkaisemiseen ei ole pyritty antamaan vastauksia. Tärkeintä on ollut, että on saatu luotua tietynlaista yhteistä tahtotilaa kuvaavat ja rakentavat asiakirjat, joita voidaan käyttää käytännön kehittämistyön tukena. Ohjelmakirjoittamisen yhteiskunnallisten tai eettisten lähtökohtien pohdiskelulle ei ole juuri voitu varata tilaa, koska ne eivät kehittämissasiakirjojen sisältöön luonnostaan kuulu. Kyse on siis pitkälti hallinnan asiakirjoista (Hänninen 2004: 51), jotka pyrkivät välttelemään kaikkeen poliittiseen toimintaan kuuluvaa vastakohtaisuuksien, ristiriitojen ja valintojen olemassaoloa (Palonen 1988: 19–20; Palonen & Summa 1996: 12). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö tekstit voisi pitää sisällään poliittisia arvolutauksia. Pikemminkin päinvastoin; ohjelmatekstit ovat uusintaneet tiettyjä kilpailuyhteiskunnan perusteesejä erotuksena hyvinvointivaltiollisesta puhetavasta.

Maaseudun kulttuuriohjelma vuosille 2010–2014 on järjestyksessä toinen maaseudun kulttuuriohjelma. Ensimmäinen ohjelma oli laadittu vuosille 2005–2008. Ohjelman kokoajana on toiminut Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän asettama Kulttuuriteemaryhmä, jonka tavoitteena on vahvistaa maaseudun kulttuuritoimintaa, edistää kulttuurin kehittämisalioitteita, verkottaa kulttuuritoimijoita sekä tuottaa ja levittää ajankohtaista tietoa. Aiemmassa kulttuuriohjelmassa on nimensä mukaisesti esitetty toimenpiteitä maaseudun kulttuurin toimintaedellytysten edistämiseksi vuosille 2005–2008. Maaseutukulttuuria monipuolisesti tarkastelevan ohjelman kantavia teemoja ovat olleet kulttuuripalveluiden tuottamiseen, kulttuurin elinkeinoistamiseen sekä kulttuuriympäristöön liittyvät toimenpiteet.

Uusi ohjelma jatkaa suomalaisen maaseudun nykytilan ja kehittämistarpeiden tarkastelua kulttuuritoiminnan näkökulmasta. Ohjelman linjauksissa on tunnistettu kulttuurin ja talouden entistä vahvempi yhteenkietoutuminen. Ohjelma kytkeytyy kiinteästi siihen aluekehittämisen paradigmaan, jossa alueiden taloudellisen menestyksen nähdään riippuvan entistä enemmän ”pehmeistä

tekijöistä” eli alueiden kulttuurisesta, inhimillisestä ja sosiaalisesta pääomasta sekä alueen toimijoiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja oppimisesta (ns. oppiva alue) tai ”luovasta ilmapiiristä” (esim. Copus 2001, 2004; vrt. Virkkala 2003; Kainulainen 2005). Tätä näkökulmaa on luonnehdittu talousmaantieteessä kulttuuriseksi käännteeksi (esim. Barnett 1998: 380; Boggs & Rantisi 2003: 109).

Kulttuurisen käänteen eräänä lakipisteenä pidetään talousmaantieteilijä Richard Floridan (2002) teesejä luovasta taloudesta ja siitä seurannutta laajaa keskustelua luovuuden merkityksestä yhteiskuntien uusiutumisen moottorina. Leimaavaa keskustelulle on ollut, että luovaa taloutta on tarkasteltu osaavan työvoiman asumismieltyymysten ja luovien toimintojen alueellisen keskittymisen välisenä suhteena, mistä johtuen käyty keskustelu on liittynyt nimenomaan suurkaupunkeja koskevaan kehittämisspolitiikkaan (Kainulainen ym. 2008: 120).

Kansallisen kilpailukyvyyn vahvistaminen näyttäisi johtavan myös Suomessa keskittyvään aluekehitykseen. Taustalla ovat muun muassa ajatukset alueellisesta kriittisestä massasta sekä tiedon ylivuodoista, jotka tukevat uusien innovaatioiden syntymistä ja leviämistä. Niin ikään kulttuurin talous keskittyy erittäin vahvasti pääkaupunkiseudulle ja maakuntien suurimpiin kaupunkeihin. Maaseutu uhkaa jäädä luovan talouden periferiaksi eli alueiksi, joilla ei näyttäisi olevan mahdollisuuksia menestyä luovuuteen ja innovatiivisuuteen perustuvassa alueiden välisessä kilpailussa. (Gibson & Klocker 2005; Kulttuuri – tulevaisuuden voima... 2009; Kulttuuri – tulevaisuuden voima... 2010.)

Tämä kehityskulku on nostettu esiin myös maaseudun kulttuuriohjelmassa 2010–2014 ja todettu tilastoihin tukeutuen, että luova toiminta on keskittynyt harvoille kaupunkiseuduille siitä huolimatta, että uudet teknologiat mahdollistaisivat paikan kahleesta vapautumisen. Esimerkkeinä keskittymisteeseistä on ohjelmassa nostettu myös esiin filosofi Pekka Himasen ajatukset ”kukoistavista keskuksista” ja Himasen esittämä kysymys, pystyykö Suomi synnyttämään kansainvälisesti vetovoimaisia ”rikastavan vuorovaikutuksen keskittymiä” vai jäävätkö ”luovuuden hiukkaset hajalleen” (Himanen 2010: 58).

Kulttuuriohjelmassa todetaan, että esimerkiksi

Himasan viestit maaseudun kulttuuritoimintojen kehittämisen kannalta ovat hieman ristiriitaisia: hänen perusviestinsä tukee keskittäviä voimia viit-tauksineen kriittiseen massaan sekä ”kylämentali-teettiin” eräänä Suomea ”hajottavista työntövoimista” (Himanan 2010: 59). Samanaikaisesti Himanan kuitenkin korostaa glokaalia näkökulmaa ja painottaa luovuuden keskittymien olevan paikallisia sekä muistuttaa, että kriittinen massa – siis ihmisten absoluuttinen määrä jossain paikassa – ei ratkaise, vaan rikastavan vuorovaikutuksen määrä. Luovan talouden ytimenä ovat kokoavasti sanottuna ”rikastavan vuorovaikutuksen keskittymät” tai ”innovaatioiden ekosysteemit” (esim. Hautamäki 2006; 2007), mutta maaseudun näkökulmasta tuntuu jäävän avoimeksi, leviävätkö niiden kukoistus koko Suomeen.

Yhteenvetona voidaan sanoa, että ohjelma on osaltaan pyrkinyt välttämään oman aihepiirinsä marginalisoitumisen aluekehittämisen kentällä korostamalla kulttuurin elinkeinopoliittisia vaikutuksia. Lähes neljäsosa ohjelman teksteistä keskittyykin käsittelemään kulttuurin kytkentää talouteen ja aluekehitykseen. Lisäksi maaseudun kilpailukyyn pohdinta on saanut oman alaluvun. Ohjelmassa pyritään toisaalta kiistämään kilpailukyyn ja alueellisen keskittymisen välinen syy-seurausvaikutus.

Kansallisen kilpailukyyn vahvistaminen edellyttää tai ainakin se näyttää johtavan Suomessa keskittyvään aluekehitykseen. Kulttuurin talous keskittyy erittäin vahvasti pääkaupunkiseudulle ja maakuntien suurimpiin kaupunkeihin. Maaseutu uhkaa jäädä luovan talouden periferiaksi, eli alueiksi, joilla ei ole mahdollisuuksia menestyä luovuuteen ja innovatiivisuuteen perustuvassa alueiden välisessä kilpailussa. Suuren kaupungin olemassaolo ei välttämättä ole edellytys kulttuurialojen suhteellisen vahvalle asemalle maakuntien arvonlisäyksessä. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2010: 18.)

Kilpailukyynäkökulman pohdinta tiivistyy Maaseudun kulttuuriohjelmassa toteamukseen: ”erityisen tärkeää on huomata, että kilpailukyky ei ole keskittämisen synonyymi” (emt.: 22). Vaikka ohjelma ei kovin perusteellisesti käykään läpi keskittymisen ja kilpailuvallion välistä yhteyttä, voi tätä toteamusta pitää pyrkimyksenä kehittää maaseudun kulttuuritoimintoja ”hajautetun kilpailuvallion” hengessä.

Kulttuurisesti kilpailukykyinen ja hyvinvoiva

Etelä-Pohjanmaa – Kulttuuristrategia vuosille 2010–2013, laadittiin päivittämään aiempi vuonna 2005 laadittu strategia-asiakirja. Strategiateksti syntyi monipolvisten arviointi-, kuulemis- ja kirjoittamisprosessien kautta ja sen tarkoituksena oli koota mahdollisimman hyvin yhteen maakunnan kulttuurielämän kehittämisen strategiset suuntaviivat, joiden tavoitteena on kehittää maakunnan hyvinvointia, työllisyyttä ja vetovoimaa kulttuurin keinoin.

Strategiassa kulttuuria lähestytään ajan hengen mukaisesti taloutta tukevana yhteiskunnallisena kehitystekijänä, mutta toisaalta myös kulttuurin hyvinvointivointiuottuvuus selkeästi huomioiden:

Globaalissa taloudessa luovuus ja innovatiivisuus sekä kulttuurin kautta luotava identiteetti vaikuttavat yhä keskeisemmin alueiden ja organisaatioiden menestymiseen. Luovan hyvinvointiyhteiskunnan ja kulttuuriseen tietoyhteiskunnan rakentamisesta on tullut tärkeä kansallinen tavoite. (Etelä-Pohjanmaan liitto 2010: 3.)

Etelä-Pohjanmaan kulttuuristrategiaa ei voida siis pitää puhtaana kilpailukykypolitiikan diskurssia toisintavana ohjelma-asiakirjana, sillä myös hyvinvointidiskurssi on nostettu vahvasti esille. Silti on aiheellista kysyä, näyttäytykö hyvinvointiuottuvuus ohjelmateksteissä globaalin kilpailukykydiskurssin kanssa tasa-arvoisena vai onko tosiasiasa niin, että hyvinvointivaltiollinen puhunta on alisteinen vallitsevalle kilpailukykyä korostavalle aluekehittämisteoriikalle. (vrt. Moisio & Vasanen 2008: 21.)

Etelä-Pohjanmaan kulttuuristrategian visiossa kuvataan kolme kulttuurin kehittämisen päälinjaa: kulttuurista hyvinvointia, kulttuurista elinkeinoja ja kulttuurista vetovoimaa (Etelä-Pohjanmaan liitto 2010: 13). Käytännössä kaksi kolmesta päälinjasta on suunnattu elinkeinoelämän tarpeiden tukemiseen, koska kulttuurisen vetovoiman kehittämisen tavoitteeksi on määritelty ennen kaikkea globaalissa yhtenäiskulttuurissa profiloituminen, uusien asukkaiden houkuttelevuus sekä nykyisten pitäminen alueella. Toisin sanoen kulttuurin ensisijaisena tehtävänä on vahvistaa Etelä-Pohjanmaan alueellista kilpailukykyä alueiden välisessä globaalissa kilpailussa. Varsinaisen ohjelmatekstin rakenteessa kilpailukykydiskurssi kuitenkin jossakin määrin liudentuu. Kulttuuristrategia on jaettu neljään teemaan: kattavien kulttuuripalveluiden maakunta, hyvinvoivien

yksilöiden ja yhteisöjen maakunta, luovien alojen yrittäjyysmaakunta sekä eurooppalainen kulttuuri- ja maakunta. Kaksi ensimmäistä teemaa ovat aiheellisesti vahvasti kytkettävissä hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisen tematiikkaan, mutta yksityiskohtaisempi tarkastelu paljastaa niidenkin sisältävän tiettyjä kilpailuvaltiotodiskurssin elementtejä. Sama ero taustoittavan tekstin ja varsinaisen ohjelmatekstin välillä on nähtävissä myös Maaseudun kulttuuriohjelman rakenteessa.

Molemmissa kehittämissasiakirjoissa kulttuuri mielletään elinkeinopoliittiseksi kysymykseksi painottamalla yleistä kulttuuripoliittista kehitystä, jossa kulttuuri nähdään harrastustoiminnan sijaan jälkiteollisen palveluyhteiskunnan taloutta tukeväksi toiminnaksi (Kainulainen 2005: 32–33; Radcliffe & Laurie 2006: 231). Toisaalta kilpailuvaltiotodiskurssin elementtien rinnalla kulttuuripalveluiden kehittämisen yhteydessä viitataan myös edelleen vahvasti julkisten palveluiden ylläpitämiseen ja edelleen kehittämiseen. Kunnallista kulttuuritoimintaa luonnehtii strategia-asiakirjoissa pitkälti taustalla vaikuttava kuntatalouden heikko tilanne ja sieltä johdettu tehostamisen vaatimus, josta juontuvat muun muassa ajatukset kuntien välisen yhteistyön lisäämisestä ja kuntien erikoistumisesta kulttuuripalveluiden tarjonnassa. Julkisen kulttuuritoiminnan yhteistyökumppaneiksi strategiateksteissä tarjotaan myös avoimesti yksityistä ja kolmatta sektoria, niin kulttuuritapahtumien tuottamisessa kuin myös uusien kulttuuripalveluiden synnyttämisessä. Vain rahoittamisen ja aloitteentekijän rooli pidetään yksinomaan julkisella sektorilla. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2010: 39–47; Etelä-Pohjanmaan liitto 2010: 15–16, 25.)

Strategioissa kulttuurin välineellistäminen talouden vaatimuksille ei ilmene ainoastaan luovien alojen yrittäjyyden edistämisen yhteydessä, vaan myös yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia käsittelevistä osioista. Näissä kulttuurilla ja taiteella todetaan etenkin Etelä-Pohjanmaan kulttuuristrategiassa olevan ”keskeinen vaikutus yhteisöjen sosiaaliseen pääomaan”, joka puolestaan nähdään yhtenä keskeisenä ”paikallistalouksien menestymistä ja ihmisten hyvinvointia paikallisyhteisöissä selittäväksi tekijäksi” (Etelä-Pohjanmaan liitto 2010: 21). Sosiaalinen pääoma on erinomaisesti kilpailuyh-

teiskunnan vaatimuksiin sopiva käsite, sillä se argumentoi sekä taloudellisen hyödyn että ihmisten parantuneen elämänlaadun puolesta. Kulttuuria ei siis alisteta teksteissä suoraan taloudelle, vaan välillisesti kilpailukykyä ylläpitävien ja tehostavien hyvinvointipalveluiden tuottamisen kautta:

Tulevaisuudessa perusteluja kulttuurin resursoinnille tullaan hakemaan entistä enemmän hyvinvointi- ja terveysnäkökulmasta, jolloin yhteyksien luominen hyvinvointi- ja kulttuurisektorin välille on äärimmäisen tärkeää. (Etelä-Pohjanmaan liitto 2010: 22.)

Toisin sanoen kulttuurisektorin taloudellisten resurssien kehitys riippuu siitä, kuinka hyvin se pystyy palvelemaan sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottamista ja toimimaan esimerkiksi syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä tai hoitotyön tukena (esim. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2010: 57; Etelä-Pohjanmaan liitto 2010: 22). Tässä ajattelussa voidaan nähdä jälleen kilpailuyhteiskunnan tehokkuutta ja hyötyä painottavan ideologian piirteitä, jossa jokaisen yhteiskunnan sektorin ja toimijan on kyettävä kantamaan kortensa kekoon kansallisen ja alueellisen kilpailukykyyn kehittämässä ja tukemisessa. Kulttuuri nähdään myös keinona ylläpitää ihmisten työkykyä, ja esimerkiksi kulttuuriset työhyvinvointipalvelut ja niiden tuoteistaminen voivat tarjota mahdollisuuden uudella tavalla hyönteistämiseen (Etelä-Pohjanmaan liitto 2010: 22–23). Kulttuuri itseisarvoisena toimintana ei siis välttämättä enää tulevaisuuden tiukentuvassa rahoitustilanteessa ole riittävä argumentti kulttuurisektorin rahoittamiselle. Välineenä muihin päämääriin, kuten uusiin elinkeinomahdollisuuksiin, sosiaalisen pääoman tai työhyvinvoinnin ylläpitämiseen kulttuuri tulee olemaan myös jatkossa tukemisen arvoista.

Yhteenvedo: kilpailuvaltion diskurssi ja maaseutukulttuurin kehittäminen

Olemme edellä tarkastelleet kahta kulttuuripoliittista ohjelmaa, joiden syntyyn olemme itse olleet myötävaikuttamassa. Olemme pyrkinneet osoittamaan, kuinka kilpailukykydiskurssi ja siitä johdettu kulttuurin välineellistäminen ovat havaittavissa

molemmissa ohjelmateksteissä. Koska itse ohjelma-asiakirjoissa ei ole mahdollisuutta etäännyttävään itsereflektointiin tekstin suhteen, olemme tässä pyrkineet pohtimaan strategioita nimenomaan taloudellisen kilpailukyvyyn kehittämisen näkökulmasta. Alueellisen ja kansallisen kilpailukyvyyn kehittäminen on tällä hetkellä teema, jota melkein kaikki Euroopan unionissa laaditut strategiat alleviivaavat. Viimeisin talouskriisi on entisestään tiukentanut EU:n kilpailukyvyyn lisäämisen vaatimuksia. Asettuminen kehittämiss poliittisen keskustelun valtavirran ulkopuolelle olisikin näin ollen varsin haastavaa.

Kulttuurin ja talouden puhetapojen yhtenäistymisen ja kilpailuvallion sanaston esiintyminen tarkastelluissa ohjelmadokumenteissa osoittaa, miten erilaiset käsitteet kulkeutuvat ohjelmapolitiittisiin dokumentteihin ja sulautuvat toinen toisiinsa. Kulttuurin välineellistyminen talouden tukijaksi ei ole vain analysoituja kehittämissasiakirjoja koskeva piirre, vaan se näkyy monilla muillakin tavoin, esimerkiksi kansalaisopistojen pyrkimyksissä osoittaa oma hyödyllisyytensä paikalliselle elinkeinoelämälle (Keto & Takamaa 2008: 7–12). Asiakirjojen analyysi vahvistaa samalla myös edellä esitettyä näkemystä siitä, että hyvinvointivaltioon liittyvä puhetapa istuu edelleen tiukasti politiikan retoriikassa myös suomalaisessa kulttuuripolitiikassa, ja että kaikki uudet ajatukset peilautuvat edelleen suhteessa hyvinvointivaltiomalliin.

Yhteistä tarkastelluille ohjelmadokumenteille on epäilemättä se, että ne pyrkivät välttämään oman aihepiirinsä marginalisoitumisen aluekehittämisen kentällä korostamalla elinkeinopoliittisia vaikutuksia (vrt. Hänninen 2004). Käyttämällä vallitsevan kilpailukykykehityksen ja kilpailuvallion argumentteja ja käsitteitä kulttuurin merkittävyyden osoittamiseen ne tulevat väistämättä samalla vahvistaneeksi kilpailuvallion ideologiaa, haluttiinpa sitä tai ei. On mahdollista, että toimijakentän näkemykset, jotka ovat ristiriidassa vallitsevan näkemyksen kanssa, jäävät näkökentän kaventuessa huomiotta. Pahimmillaan tästä voi seurata tilanne, jossa kulttuuritoimijoiden oma ääni jää taka-alalle ja uutta luovien kehittämistoimenpiteiden etsimisen ja kirjaamisen sijaan strategiatekstit toisintavat vallitsevaa kilpailuvallion diskurssia kansallis-

la ja alueellisella tasolla.

Ovatko esimerkkeinä olleet ohjelmadokumentit siis enemmän kilpailuvallion ideologian ilmentymiä, kuin aitoja maaseudun toimijoiden tai maakunnan kehittämisen tahdonilmaisuja? Kriittisestä kysymyksestä huolimatta uskallamme väittää, että kyseisissä strategiaprosesseissa on kuunneltu herkillä korvalla strategiatyöhön osallistuneiden ihmisten mielipiteitä ja pyritty laatimaan ohjelmat muusta kuin puhtaasta kilpailuvallion kehittämissideologian näkökulmasta. Ensinnäkin kulttuurin taloudellisia hyötyjä alleviivaavat argumentit ovat vähemmistönä kulttuuripalveluiden ja kulttuurin hyvinvointilottuvuuden tarpeiden kuvaamisessa ja toimenpidesuosituksissa. Toisaalta, kuten edellä on jo todettu, kulttuurin merkitystä elinkeinopoliitikalle tai alueiden vetovoimalle ei ole syytä sivuuttaa strategioissa, sillä työ, toimeentulo ja viihtyisyä ympäristö luovat konkreettisesti hyvinvointia. Ohjelmissa käytetyt kilpailukykydiskurssit sekä kilpailuvallion kehittämissargumentit voidaan nähdä ennen kaikkea retorisina perusteluina ehdotettujen kehittämistoimenpiteiden välttämättömyydelle. Toisin sanoen olemme muokanneet kentältä kerätyt konkreettiset kulttuurin kehittämistarpeet tämänhetkisen kehittämisspolitiikan käytännöiksi, jotka edellyttävät asioiden perustelemista myös taloudellisen kilpailukyvyyn kannalta. Tämä ei tarkoita sitä, ettemmekö olisi pohtineet asioita myös muista näkökulmista käsin. Filosofis-ideologiselta kannalta tällainen retorinen siirto, jossa pelataan vallitsevien konventioiden sääntöjä hyväksikäyttäen, voi olla vaikea sulattaa. Käytännön kehittämistyön kannalta siirtoa voidaan pitää luovana ratkaisuna, jonka avulla kentän kehittämissajatukset voidaan koota ajan henkeä ilmentävään ja tulevaisuuteen katsovaan strategiaan, joka on myös linjassa vallitsevan aluekehittämisen diskurssin kanssa.

Yliopiston ja tutkijoiden rooli ohjelmapolitiittisissa prosesseissa ei yleisesti ottaen ole yksiselitteinen tai ongelmaton. Poliittinen päätöksenteko saattaa käyttää tutkimusta ja tutkijoita legitimoivassa roolissa, oikeuttamaan tiettyjä kulttuuripolitiikan painotuksia ja puhetapoja. Tutkijoiden käytämät käsitteet suodattuvat ja sekoittuvat niin päättäjien kuin kulttuuritoimijoiden käyttämiin

käsitteisiin. Toisaalta myös tutkimus omaksuu ajattelutapoja ja käsitteitä muista yhteiskunnallisista käytännöistä. Koska käsitteiden ja ajattelutapojen toivotaan olevan ohjelmapoliittisissa kehittämissiirtoissa sellaisia, että asiakirjat kiinnittyvät aikalaisskeskusteluun ja ovat ajankohtaisia, heijastuu tämä kulttuurin kehittämistoimintaan tietynä ”muodinmukaisuutena”. (vrt. Raunio 1999: 382–384; Kainulainen ym. 2008: 121.)

Käytännössä kehittämissiirtojen ajan hengen tavoittelemisen ilmenee vaikeutena irrouttautua vallitsevista aluekehittämisen puhetavoista ja asettua niiden kriittiseksi tarkastelijaksi (vrt. Kainulainen ym. 2008: 122). Tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, että emme varsinaisesti koe osallistuneemme kyseisiin ohjelmaprosesseihin tutkijoina. Koska strategiaprozessit eivät täytä tieteellisen ongelmanasettelun ja metodin tunnusmerkkejä eikä niissä lähtökohteisesti ole kyse tutkimuksen tekemisestä, on roolimme niissä ollut toimia asiantuntijoina ja sekä suodattaa että koota yhteen erilaisia kehittämisen diskursseja ja näkökulmia. Tutkimuksellisesta näkökulmasta tehtävänäsettelu olisikin painotunut toisin: olisimme tarkastelleet silloin ensisijaisesti kulttuurin ja talouden mekanismien yhteenkietoutumista ja kysyneet, millaisten mekanismien kautta kulttuuri tukee alueen kehitystä ja taloudellista menestystä. Kehittämissiirtoon osallistuneina asiantuntijoina olemme ottaneet nämä taustaoletukset enemmän tai vähemmän annettuina. Samalla kuitenkin tiedostamme, että kysymys kulttuurin kannattavuudesta tai julkisen tuen oikeutuksesta ei ratkea yksinomaan tutkimuksen perusteella. Kulttuuripolitiikan, kuten muunkin yhteiskuntapoliittisen suunnittelun, kohdalla tutkimus voi antaa suosituksia ja tiedon käyttöohjeita sekä tulkinnan avaimia päätöksenteolle ja kehittämishallinnolle, sillä asioita problematisoiva ja usein moniselitteinen yhteiskuntatieteellinen tutkimustieto ei sellaisenaan taivu ongelmitta päätöksenteon tueksi. (vrt. Raunio 1999: 382–384; Kainulainen ym. 2008: 121; Ilmonen 2009.)

Kokoavasti sanottuna kulttuurin ja talouden yhteenkietoutumista aluekehittämisen viitekehyksessä ei tule nähdä ongelmana, sillä kuten Kari Ilmonen (2009: 48) on todennut, viime aikoina on pikemminkin ollut pyrkimys luoda kulttuurin ja

aluekehittämisen välille myönteistä ja rakentavaa vuoropuhelua eikä ruotia kehittämissiirtoja siinä. Olennaisempaa onkin kysyä, ovatko aluepohjaiset kulttuuristrategiat onnistuneet muuttamaan toiminnaksi ja sosiaalisiksi rakenteiksi ja onnistuvatko ne tarjoamaan ”yhteistä hyvää” kohderyhmilleen (vrt. Hart 1997; Ilmonen 2009). Kulttuurin ja taide-elämän kehitys kun on viime kädessä sisäsyntyinen prosessi, johon kehittäminen ei sellaisenaan ulotu. Aluekehittäjien tuottamat suunnitelmapaperit ja ohjelmadokumentit kilpailukykyretoriikkaan ovat kenties yhtä ulkokohteisia taide-elämän toimijoille kuin olivat aikoinaan yhteiskuntapoliittinen suunnittelupuhe ja kulttuurisuunnitelmat (vrt. Kangas 2002b, 36). Kulttuuriohjelmien ja kulttuurihankkeiden avulla voidaan kuitenkin parhaimmillaan aidosti luoda edellytyksiä kulttuuri-instituutioiden, taiteilijoiden ja kulttuurialan yrittäjyyden kehitykselle sekä uusien kulttuuristen aktiviteettien synnylle. (vrt. Kainulainen ym. 2008: 122).

Maaseudun kulttuuritoiminnan kehittäminen, vaikka sitä argumentoidaan kilpailuvaltion retoriikalla, tuo keskusteluun myös tietynlaisen vastadiskurssin. Panostaminen nimenomaan maaseutukulttuurin kehittämiseen toimii ennen muuta kilpailuvaltion keskittävää ja metropolisoivaa valtavirtapuhuntaa vastaan. Tehtävä on erittäin haastava, sillä ovathan juuri kulttuuri ja luovuus nähty ennen muuta suurten metropolien erityisominaisuutena (vrt. Florida 2002). Maaseutukulttuurin osoittaminen Suomen kilpailukyyn lähteeksi ja lisäresurssien hankkiminen sen kehittämiseen tällä vastadiskurssilla vaatii erityistä taitavuutta ja ketteryyttä politiikan toteuttajilta. Vallitsevassa yhteiskuntapoliittisessa tilanteessa tämän diskurssin käyttäminen lienee kuitenkin ainut mahdollinen tie. Asettuminen oppositioon tai pitäytyminen pelkästään hyvinvointivaltion retoriikassa olisivat maaseutukulttuurin kehittämisen näkökulmasta nyt valittua linjaa huonompi vaihtoehto.

LÄHTEET

Ahponen, Pirkkoliisa 1999. Kulttuurin kierreportaikossa. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 62. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

- Alasuutari, Pertti 2004. Suunnittelualoudesta kilpailualouteen, miten muutos oli ideologisesti mahdollinen. *Yhteiskuntapolitiikka* 69(1): 3–16.
- Barnett, Clive 1988. The Cultural Turn: Fashion or Progress in Human Geography? *Antipode* 30(4): 379–394.
- Boggs, Jeffrey S. & Norma M. Rantisi 2003. The 'relational turn' in economic geography. *Journal of Economic Geography* 3(2): 109–116.
- Copus, Andrew K. 2001. From Core-periphery to Polycentric Development: Concepts of Spatial and Aspatial Peripherality. *European Briefing. European Planning Studies* 9(4): 539–552.
- Copus, Andrew K. 2004. Introduction. Teoksessa: A.K. Copus (toim.) *Aspatial Peripherality, Innovation & The Rural Economy (AsPI-RE)*, Final Report. Deliverable 32: 3–12.
- Etelä-Pohjanmaan liitto 2010. Kulttuurisesti kilpailukykyinen ja hyvinvoiva Etelä-Pohjanmaa. Kulttuuristrategia vuosille 2010–2013. Etelä-Pohjanmaan liitto. Julkaisu A:31.
- Euroopan komissio 2007. Kasvatavat alueet, kasvava Euroopan unioni. Neljäs taloudellista ja sosiaalista koheesiota käsittelevä kertomus. Komission tiedonanto, toukokuu 2007.
- Florida, Richard 2002. The rise of the creative class. And how it's transforming work, leisure, community and everyday life. Basic Books, New York.
- Friedman, Milton 1968. The role of monetary policy. *The American Economic Review* 58(1): 1–17.
- Gibson, Chris & Natasha Klocker 2005. The 'Cultural Turn' in Australian Regional Economic Development Discourse: Neoliberalising Creativity? *Geographical Research*. 43(1): 93–102.
- Hart, Rhoderick P. 1997. *Modern Rhetorical Criticism*. Allyn & Bacon, Boston.
- Hautamäki, Antti 2006. Innovaatioiden ekosysteemi kaupunkipolitiikan ytimessä, Innovationsekosystem i stadspolitkens kärna. *Kvartti 2/2006*: 7–15.
- Hautamäki, Antti 2007. Innovaatioiden ekosysteemi ja Helsingin seutu. Maailmanluokan innovaatioekologian rakentamisen lähtökohtia. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuskatsauksia 1/2007.
- Heiskala, Risto 2006. Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa: Heiskala, Risto & Eeva Luhtakallio (toim.). *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki. 14–42.
- Himanen, Pekka 2010. Kukoistuksen käsikirjoitus. WSOY, Helsinki.
- Hyyryläinen, Torsti 2008. Kilpailukykyretoriikka aluepolitiikan uuden tien osoittajana. *Maaseudun uusi aika* 16(2): 65–70.
- Hänninen, Sakari 2004. Maaseutupolitiikan poliittisuus. *Maaseudun uusi aika* 12(3): 47–52.
- Ilmonen, Kari 1998. Kulttuuri alueen käyttövarana. *Kulttuuripolitiikan hallitsevat ja marginaaliset diskurssit Keski-Pohjanmaalla. Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* N:o 32.
- Ilmonen, Kari 2009. Kulttuuri ja aluekehittäminen. Konflikteja ja kommunikaatiota. Teoksessa: Grahn, Maarit & Maunu Häyrynen (toim.). *Kulttuurituotanto. Kehykset, käytäntö ja prosessit*. Tietolipas 230. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 44–61.
- Kainulainen, Kimmo 2005. Kunta ja kulttuurin talous. Tulkintoja kulttuuripääoman ja festivaalien aluetaloudellisista merkityksistä. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kainulainen, Kimmo, Timo Suutari & Kaj Zimmerbauer 2008. Maaseutukulttuuri kehittämisspoliittisessa roolissa. Teoksessa: Kurki, Sami & Riitta Kaipainen (toim.). *Tieteestä tekoja. Yliopiston yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tulkintoja maaseutukontekstissa*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. *Julkaisuja* 14. 115–125.
- Kainulainen, Kimmo 2010. Maaseudun luovuus ja elämystalous. Teoksessa: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. *Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu. Maaseudun kulttuuriohjelma 2010–2014. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja* 3/2010. Helsinki. 87–91.
- Kangas, Anita 2002a. Uusi kulttuuripolitiikka? Luento Oulussa syksyllä 2002. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Saatavissa: <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/yfi/oppiaineet/kup/tekstit/artikkelit/uusi>. [Viitattu 14.2.2011].
- Kangas, Anita 2002b. Alueellisen taidepolitiikan syklit. Teoksessa: *Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapolitiisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu*. Opetusministeriö 2002. 32–39.
- Kantola, Anu 2002. Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos. *Viestinnän julkaisuja* 6.
- Kantola, Anu 2006. Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvallion sanastot. Teoksessa: Heiskala, Risto & Eeva Luhtakallio (toim.). *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki. 156–178.
- Keto, Leea & Maria Takamaa 2008. Kansalaisopiston aika, paikka ja merkitys yhteiskunnassa, selvitys kansalaisopistoista alueensa kulttuuritoiminnan kehittäjinä. *Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja*.
- Kettunen, Pauli 2002. Suunnitelmaloudesta kansalliseen innovaatiojärjestelmään. Teoksessa: Blomberg, Helena, Matti Hannikainen & Pauli Kettunen (toim.). *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, Turku. 15–45.
- Kiander, Jaakko 2001. Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin

- sytyt ja seuraukset. VATT-julkaisu 27:5. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Kulttuuri – tulevaisuuden voima. Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus –selontekoa varten 2009. Opetusministeriön julkaisu 2009:58. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopoliitiikan osasto. 2009.
- Kulttuuri – tulevaisuuden voima. Toimikunnan ehdotus selonteeksi kulttuurin tulevaisuudesta 2010. Opetusministeriön julkaisu 2010:10. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopoliitiikan osasto.
- Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 3.8.1992/728.
- Luttinen, Jaana 1997. Fragmentoitava kulttuuripoliittika. Paikallisen kulttuuripoliittikan tulkintakehykset Ylä-Savossa. Jyväskylän yliopisto.
- Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007. Elinvoimainen maaseutu – ministeriöiden vastuut ja alueellinen kehittäminen. Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007–2010. Sisäasiainministeriön julkaisu 19/2007. Helsinki.
- Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2004. Elinvoimainen maaseutu – yhteinen vastuumme. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005–2009. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 10/2004. Helsinki.
- Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2009. Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisu 5/2009.
- Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2010. Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu. Maaseudun kulttuuriohjelma 2010–2014. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisu 3/2010. Helsinki.
- Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007. Saatavissa: http://www.maaseutu.fi/attachments/maaseutu/maaseudunkehittamisohjelmat/ohjelmatkaudelle20072013/5o8EMV39Y/Manner-Suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_070610_FI.pdf. [Viitattu 19.11.2010].
- Moisio, Sami 2007. Valtiomuutoksen tuottaminen Suomessa. Poliittisen maantieteen näkökulma. *Politiikka* 49(4): 229–247.
- Moisio, Sami & Antti Vasanan 2008. Alueellistuminen valtiomuutoksen tutkimuskohteena. *Tieteessä tapahtuu* 26(3–4): 20–31.
- Moisio, Sami 2009. Suomen valtion aluerakenteen muuntautumisen: teoreettisia merkintöjä ja empiirisiä havaintoja. *Politiikka* 51(3): 155–173.
- Palonen, Kari & Hilikka Summa 1996. Retorinen käänne. Teoksessa: Palonen, Kari & Hilikka Summa (toim.). *Pelkkää retoriikkaa – tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere. 7–17.
- Palonen, Kari 1988. *Tekstistä politiikkaan – Johdatusta tulkintataitoon*. Vastapaino, Tampere.
- Patomäki, Heikki 2007. *Uusliberalismi Suomessa*. WSOY, Helsinki.
- Radcliffe, Sarah A. & Nina Laurie 2006. Culture and development: taking culture seriously in development for Andean indigenous people. *Environment and Planning D: Society and Space* 24(2): 231–248.
- Raunio, Kyösti 1999. Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Gaudeamus, Helsinki.
- Rosenqvist, Olli 2004. Maaseudun asemoituminen myöhäismodernissa yhteiskunnassa. *Acta Wasaensia*. No 129. *Aluetiede* 9. Universitas Wasaensis 2004.
- Siivonen, Katriina 2010. Kulttuurisesti kestävä globaali kylä. Teoksessa: Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä. *Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu. Maaseudun kulttuuriohjelma 2010–2014. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisu 3/2010*. 73–78.
- Soini, Katriina 2010. Maaseudun monet muodot ja tulkinat. Teoksessa: Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä. *Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu. Maaseudun kulttuuriohjelma 2010–2014. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisu 3/2010*. 79–82.
- Suomen kulttuuripoliittika. Eurooppalaisen asiantuntijaryhmän raportti. 1996. Kansallisen kulttuuripoliittikan eurooppalainen arviointiohjelma. Euroopan neuvosto.
- Takamaa, Mari 2010. Maaseudun sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävät yhteisöt – Kulttuuripalvelut ja sosiaalinen pääoma maaseudun voimavarana. Teoksessa: Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä. *Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu. Maaseudun kulttuuriohjelma 2010–2014. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisu 3/2010*. 83–86.
- Työministeriö 1999. Työllisyys ja hyvinvointi uuden vuosituhtauksen alkaessa: Työvoima 2017 loppuraportti. Työvoima 2017 -työryhmä. Työpoliittinen tutkimus No 200. Helsinki.
- Virkkala, Seija 2003. ”Oppiva alue” käsitteen tausta ja sovelluksia alue- ja maaseudun kehittämisessä. *Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Chydenius-instituutti. ChyNetti nro 31*. Saatavissa: <http://www.chydenius.fi/julkaisut/chynetti/artikkelit/chynetti31.html>. [Viitattu 19.11.2010].
- Ympäristöministeriö 2006. *Kilpailukyky, hyvinvointia ja ekotehokkuutta. Suomen aluerakenteen ja alueidenkäytön kehityskuva. Suomen ympäristö 31/2006*. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto, Helsinki.